

Realitat i creació arquitectònica

Ramon Ripoll Masferrer (arquitecte i professor UdG)

1 PRESENTACIÓ

Fàcilment podem comprovar que el concepte profund de realitat es pot convertir en un fonament relativament segur i relativament estable per a sostenir i orientar moltes de les reflexions teòriques i projectuals actuals. Sense cap dubte la pregunta: Fins a quin punt l'arquitectura actual penetra en la realitat contemporània? justifica la necessitat d'aquesta mena de reflexions i especulacions que presentem a continuació (i les altres de similars que qualsevol de nosaltres pot desenvolupar amb aquest mateix objectiu).

En aquest cas el concepte de realitat aclareix, orienta i quantifica la relació entre arquitectura i món contemporani. I sobretot revela les dificultats que té el que és real de fluir, alhora que anticipa les possibilitats que té la creació arquitectònica actual en la liberalització de l'autèntica realitat. Com podem comprovar el mètode utilitzat és eminentment teòric, mentre que les conseqüències poden ser eminentment pràctiques pel desenvolupament professional de l'arquitectura. L'interès del tema radica, en

aquest cas, en l'expressió del real com a problema i establir la creació arquitectònica com a solució.

Aquest anàlisi té tres parts. La primera descriu una evidència (sobre la precarietat teòrica de l'arquitectura actual), la segona fórmula unes preguntes (sobre les dificultats d'unir arquitectura i realitat) i la tercera planteja uns anàlisis (sobre pensament profund i arquitectura).

En relació al primer aspecte de la reflexió evidentment sorgeix en comprovar que hi ha poques disciplines que tinguin actualment un camp d'actuació professional tan àmplia com l'arquitectura. Llavors és clar que aquesta professió té competències, i està obligada a ser competent, en àmbits tan dispars com l'interiorisme, l'edificació, l'urbanisme o el paisatge. Com a conseqüència les seves àrees d'actuació tendeixen a ser difuses espacialment, des del petit espai domèstic al gran espai territorial; i ambigües temporalment, des del patrimoni del passat a les construccions futures.

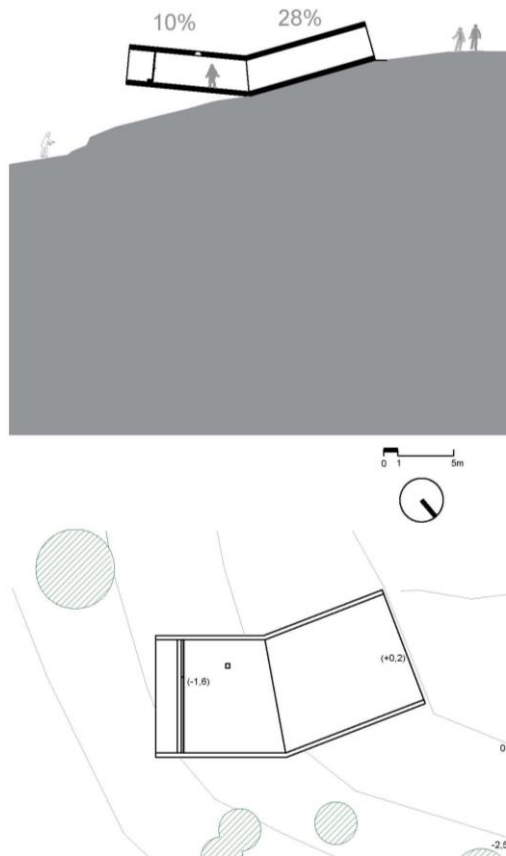

Figura 1: La ruta del Pelegrí, Aravena (2008).

No cal dir que aquesta amplitud i aquesta diversitat professional justifiquen moltes de les veus que critiquen, cada vegada més, a l'arquitectura actual per ser excessivament generalista, als arquitectes de discutible preparació i les escoles d'arquitectura per la seva dubtable exigència científica. Possiblement part de veritat tenen aquestes apreciacions sobretot davant la desproporció entre els mitjans disponibles de l'arquitectura (teòrics, professionals i pedagògics) i les feines desmesurades que la societat li té encomanada.

Per tant, aquesta anàlisi aborda un tema eminentment pràctic de relació entre l'arquitectura i la realitat però analitzat des del punt de vista eminentment teòric. En aquest cas volem donar una atenció especial a la precarietat argumental de l'arquitectura contemporània sobretot enfront de l'amplitud i la complexitat del món actual, una relació que volem plantejar-la de manera intencionadament positiva amb el títol "Realitat i creació arquitectònica".

Una anàlisi que incideix sobretot en què l'arquitectura deixi de ser una limitació, pels seus dèficits, i passi a ser un instrument de solució. Un enfoc positiu no solament en el gran laberint espai-temps de la realitat actual sinó com a mitjà que descobreixi, desemmascari i reveli (creació arquitectònica) la realitat profunda del món (emergència del que és real).

En el segon aspecte, interrogatiu de la nostra reflexió, sorgeix quan ens preguntem en l'inici de qualsevol procés projectual: Quines parts de la realitat vol solucionar l'arquitectura de manera profunda? I sobretot després de la construcció de l'obra arquitectònica: Quines parts de l'arquitectura són finalment acceptades per la realitat més exigent?

Ens adonem que aquestes dues preguntes, aparentment superficials, qüestionen la simplificació del terme del real i al mateix temps intueixen les possibilitats de l'arquitectura contemporània com a promotora, seleccionadora i altaveu de realitats primeres (com a mitjà de coneixement profund del món). Llavors acceptem que la mateixa realitat pot justificar qualsevol realitat, i sobretot que el coneixement d'una realitat primera pot explicar la realitat més profunda. Amb aquest plantejament una part del món justifica, dóna sentit i significat a una altra part del món. Sorgeix així l'arquitectura novament com a instrument del pensament veritable.

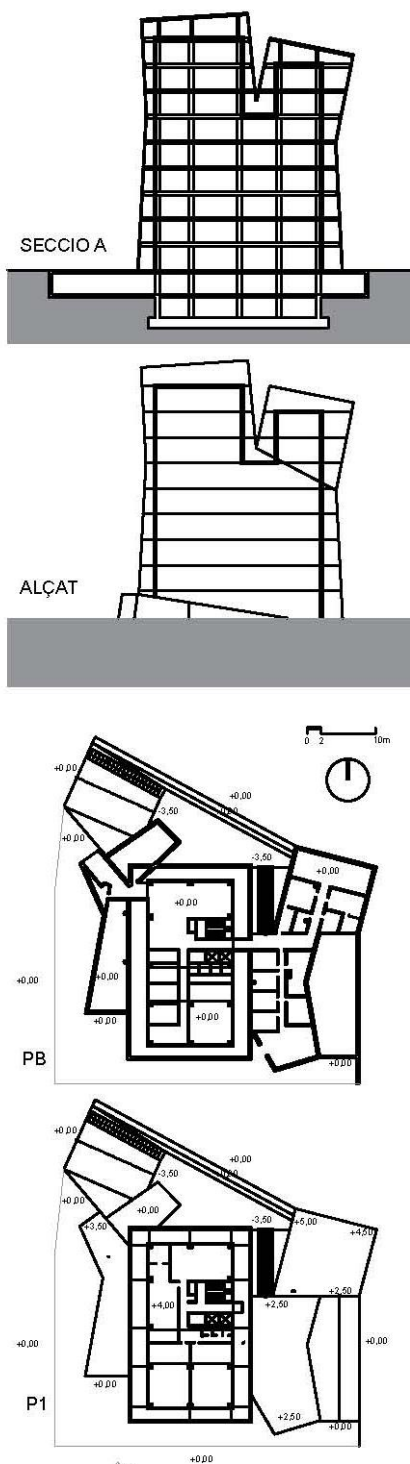

Figura 2: Torres Siemeses, Aravena (2003).

Conseqüentment l'arquitectura es treu de sobre la tradicional dificultat d'endinsar-se en la realitat, perquè la realitat ja prèviament forma part de l'arquitectura (en aquest cas l'arquitectura mai ha volgut estar fora del real). Això implica situar l'arquitectura contemporània, amb el seu llenguatge tancat a uns pocs individus, al servei d'una realitat més àmplia i profunda amb el seu llenguatge obert, directe i evident a tots els ciutadans.

Un enfoc que el trobem analitzat per alguns pensadors i filòsofs del real, i excepcionalment experimentat per alguns arquitectes que van més enllà de les tradicionals nocions d'entorn, context o lloc.

En relació al tercer aspecte, sobretot teòric d'anàlisi plantejada, sabem que la realitat no defineix res concret i alhora ho defineix tot. Últimament la seva revaloració teòrica es deu a múltiples raons impròpies com el desprestigi cultural dels conceptes tradicionals de: veritat (derivat actualment en simple transparència), unitat (derivat actualment en simple equilibri dinàmic), racionalitat (derivat actualment en simple mètode), etc.; i a raons pròpies com la seva facilitat d'estructurar el món malgrat la seva aparent inconcreció i enigmaticitat.

Un plantejament que molt aviat va ser entès de manera adequada, com tots sabem, per alguns creadors (García Lorca, Picasso, Miró...) que narren, a través del concepte de la realitat concreta i local del quotidià, la realitat universal de l'ésser humà. És evident el cas del teatre de Lorca ("Noces de sang") que utilitza l'evident i superficial del món localista per a explicar el no evident i recòndit de l'ésser humà universal.

Figura 3: Capella Bruder Klaus, Zumthor (2007).

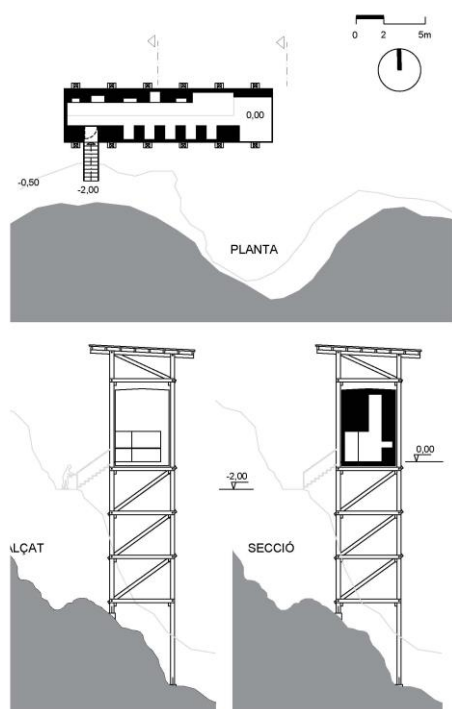

Figura 4: Mina de Zinc, Zumthor (2009).

2 EMANACIÓ DEL REAL

Alguns dels teoritzadors del pensament profund del real que podríem recordar són: Bunge, Popper, Taylor, Sager i Stroud entre altres. Per exemple Bunge diferencia diversos nivells de realitat. El primer nivell el defineix com a realisme ingenu o vulgar que utilitza els sentits de manera superficial (sentit instintiu, infantil i intuïtiu) que permet controlar, construir i teoritzar creacions reals simples i directes. El segon nivell el defineix com a realisme intel·lectual o racional que utilitza la raó de manera crítica per a superar les aparences que permet controlar construir i teoritzar creacions reals lingüístiques, racionals i profundes. El tercer nivell el defineix com a realisme gnoseològic que utilitza tant els sentits com la raó per a controlar, construir i teoritzar creacions sorprenents, úniques i noves que voregen els límits del real.

Comentaris complementaris de la relació entre aquests tres nivells de realisme intuïtiu (captat pels sentits), racional (captat per la raó) i realisme gnoseològic (captat per la creativitat), és que tots ells poden formar una relació orgànica i interdependent entre si.

Una complementarietat capaç d'aprofitar i reciclar tot tipus de realismes des dels negatius com: l'irracionalisme (o acceptació directa de l'explicable), el ficcionisme (o cerca fàcil de l'aparença) i el pragmatisme (o la sobrevaloració de l'èxit per l'èxit); fins als realismes més estimulants com: l'operacionisme (o la cerca conscienciosa de l'experimentació), la causalitat (o la recerca científica de la causa) i l'atzar (o la interessant adaptació a l'accidental), etc.

En aquest cas entenem per creació arquitectònica a l'arquitectura que respon a les tres classes de realismes descrits anteriorment.

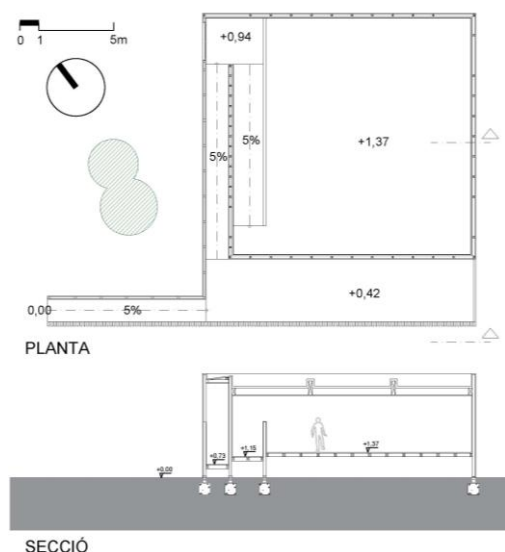

Figura 5: Pavelló d'Art, Adjaye (2005).

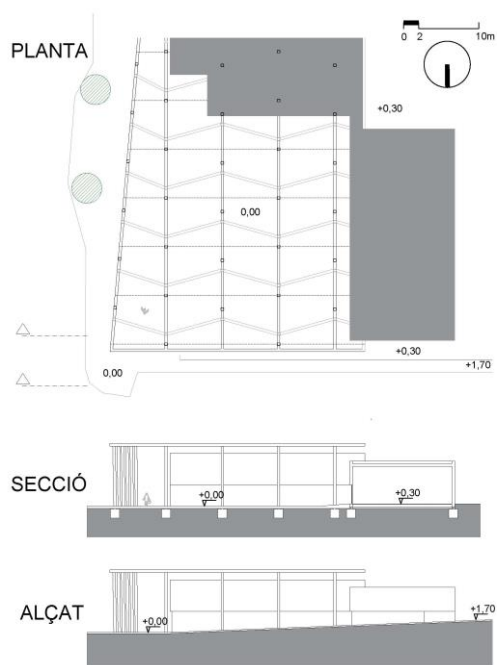

Figura 6: Mercat de Wakefield, Adjaye (2005).

3 CREACIÓ ARQUITECTÓNICA

Llavors el terme creació suposa una posició ferma, clara i activa per a situar a l'arquitectura contemporània, en general, en la mateixa actitud de la resta de disciplines més actives de la creació cultural actual. D'aquesta manera es pretén afrontar el problema que té, cada vegada més, l'arquitectura de formar part de la realitat no solament de manera superficial sinó sobretot de manera profunda.

En aquest sentit cal recordar que la majoria de projectes arquitectònics actuals culturalment no aconsegueixen, o aconsegueixen poc, d'introduir-se en el món contemporani i persistir en ell. En aquest cas, si acceptem la generalització d'aquest problema, la majoria de propostes arquitectòniques actuals no són ni contemporànies culturalment ni tenen cap possibilitat de persistir en la contemporaneïtat cultural.

Molts dels experimentadors de la creació arquitectònica com a gnoseologia (o com a teoria del coneixement) del real podríem recordar a: Aravena, Zumthor, Adjaye, Christ-Gantenbein i Yinchun entre altres. Per exemple Aravena en alguna de les seves obres trobem la sobre posició del triple realisme exposat per Bunge.

Aquesta hipòtesi de treball d'entrada sorprèn per la claredat del concepte que s'anuncia i sobretot apunta la necessitat de traspassar la realitat normalitzada, tipificada i protocol·litzada en què vivim, a través de trobar fissures, promoure trencaments o provocar transgressions, per petites que siguin, per a facilitar l'emergència del real o la veritable realitat (no normalitzada, no tipificada i no protocol·litzada).

Autor	Realismo	Concepto
BUNGE	Ingenuo, racional y gnoseológico	La filosofía ha de resolver los problemas que se enfrenta la gente para salir de su estancamiento.
POPPE	Determinismo imperfecto	Las ciencias del espíritu (son reales) si se someten a la lógica del resto de las investigaciones científicas (conjeturas y refutaciones).
SAGER	Objetividad transparente	La verdadera construcción de la realidad supera la separación entre arte y vida (arquitectura y lo real).
STROUD	Existencia real	La riqueza humana distingue y mezcla lo aparente (creencias) y la realidad (las cosas tal como son).
TAYLOR	Ética de la autenticidad	Nos conocemos realmente si conocemos realmente el mundo como medio de superar el malestar del mundo.

Taula 1: Emanació del real

Un aspecte que l'art contemporani porta anys forcejant i experimentant de manera molt interessant i generalitzada, mentre que l'arquitectura contemporània ha practicat només en ocasions puntuals. Una situació que justifica aquesta reflexió general, que malgrat el seu enfocament ampli, incideix cap a alguns creadors que intenten utilitzar l'arquitectura com a fissura, trencament o transgressió de la realitat emmordassada; a través de la qual pugui supurar la veritable realitat contemporània o l'ontologia del real segons el que anteriorment s'ha exposat. Un cas evident, segons el nostre punt de vista, és el Mirador de les Creus de la Ruta del Pelegrí i la resta d'exemples exposats, etc.

4 CONCLUSIONS

Podem concloure, davant la necessitat d'ampliar les solucions que ha d'aportar l'arquitectura en el món actual, que és necessari la revisió, actualització i dinamització teòrica

de l'arquitectura com a creació (per exemple l'arquitectura com a gnoseologia).

Un plantejament que justifica la necessitat d'incentivar i ampliar, entre tots, aquest tipus de reflexions davant la diversificació exagerada de possibilitats, direccions i pràctiques arquitectòniques superficials. Llavors aquest tipus d'escrits han de ser una reflexió oberta que ens interpel·la a tots en la necessitat d'escodrinyar, cadascun pel seu compte i criteri, en els conceptes més fonamentals del pensament profund contemporani.

En definitiva, aquest tipus de reflexions puntuals són una invitació als teòrics de la composició actual a la cerca de l'essència de la contemporaneïtat des del punt de vista més personal, més vivencial i, com a tal, més irrevocable.

Finalment l'interès d'aquesta mena de reflexions, com situar l'expressió del real com a problema i establir la creació arquitectònica com a solució, és la d'aconseguir obrir l'arquitectura contemporània, i el seu llenguatge tibat i tancat, novament al llenguatge lliure i obert (mitjançant la unió del quotidià i personal amb el pensament col·lectiu més profund).

VOCABULARI

- FENOMENOLOGIA: Subjecte i objecte són dos aspectes d'una mateixa realitat (Husserl).

- GNOSEOLOGIA: Teoria del coneixement. Sorgeix a partir del segle XVII a partir de Fromme.

- GNOSI: Conèixer, i sorgeix a partir del segle II a C diferenciant entre gnosi: màgica-vulgar (intuïció), mitològica (raó) i especulativa (unió de les anteriors).

- GNOSTICISME: És possible conèixer alguna realitat (ultima) en si.

- REALISME: Es diferencia entre el realisme moderat (els fets tal com són sense violentar-los pels desitjos), realisme (l'universalisme no està ni fora de la ment ni dins d'ella sinó que està en la realitat / Aristòtil), i el realisme radical (idealisme / Plató, Sant Agustí).

- REALISME GNOSEOLÒGIC: És possible conèixer sense la consciència o sense el subjecte (estudia la manera de conèixer, mentre que la metafísica que estudia la manera de ser del real i en què les cuses existeixen fora de la consciència o del subjecte).

BIBLIOGRAFÍA

- BUNGE, M. (1985). *Racionalidad y realismo*. Madrid: Alianza Universidad.

- POPPER, K. (1985). *El conocimiento objetivo*. Barcelona: Edicions 62.

- RIPOLL, R. (2017). *Art emergent. Actituds, conceptes i mètodes*. Girona: Pedradetoc.

- RIPOLL, R. (2018) *Preguntes incòmodes. L'estètica oculta de l'arquitectura contemporània*. Girona: Pedradetoc.

- SAGER, P. (1986). *Nuevas Formas de realismo*. Madrid: Alianza Editorial.

- STROUD, Barry. *La búsqueda de la realidad*. Madrid: Editorial Síntesis. Madrid, 2003.

- TAYLOR, Charles. *La ética de la autenticidad*. Barcelona: Paidós, 1991.

(Aquest treball s'ha presentat com a comunicació al: 3r. *Encuentro de Areas de Composición Arquitectònica* / València, 29-30 de març de 2019).